

Evripid

Medeja

Starogrška tragedija, ki ljubezen izrodi v zločin

Stara dvorana SNG Maribor, 9. I. 2019 ob 12.00 (Prva gimnazija Maribor, organiziran skupinski ogled in pogovor po predstavi)

V inscenaciji *Medeje* na starem odru SNG Maribor se režiser Oliver Frlić s svojo ekipo loteva preizpraševanja položaja ženske v družbi in vloge, ki jo ima patriarhat za dojetje mita o Medeji. Temu primerno tudi priredi dogajanje na odru, zminimalizira število oseb in poenoti kraj dogajanja. Frlić ne zanima več samo izdaja v ljubezni, temveč ponižanje subjekta, ženske, žene in matere. Izdajo jo vsi in jo z zelo pokroviteljskim odnosom hkrati prepričujejo v nasprotno. Medeja kljub vsemu še ima dovolj božanskega napuha, da se zavedno odloči za maščevanje vsem, ki je niso obravnavali kot enakovredne sogovornice in državljanke. Njihovo usodo vzame v svoje roke ter njihove besede uporabi sebi v prid in njim v škodo.

Projekt Μήδεια

3. januarja 2018 se je začelo z namenom zasnovati in preizkusiti 'branje' simbolnega jezika gledališča. Evripidovo tragedijo smo že poznali – obravnavali smo jo pri predmetu Stara grščina, uprizorili smo jo v okviru Klasičnih dni na Prvi gimnaziji, nekateri smo Frlićevo predstavo tudi že videli. Želeli smo oblikovati koncept vrstniškega pogovora, ki spodbuja pozorno poslušanje, gledanje in celovito doživljanje predstave, na čemer tudi temelji. Tako pozorno sprejemanje je mogoče doseči skozi razumevanje kompleksne simbolike gledaliških sredstev in povečano občutljivost za celostno odrsko dogajanje. Trimesečno sodelovanje smo predstavili na Kulturnem bazarju v Cankarjevem domu 4. aprila 2018, strukturirane pogovore pa smo lahko na šoli izvedli šele letos v času med 10. in 20. januarjem po organiziranem ogledu predstave za učence tretjega letnika. Obiskali smo štiri oddelke (približno 120 učencev) in s precejšnjo začetno tremo sčasoma užili spoznanje, da zastavljena metoda deluje. Šolske ure so prehitro minile, izmenjave so bile žive, navdušenje nad predstavo veliko in izkazana naklonjenost gledališču z gledna.

Od umora do umora

Medejina moč od umora do umora narašča. Sodobne teorije spolov Medejin mit pogosto povezujejo z začetki feminizma. Zgoščena predstava s porušeno enotnostjo časa ta element poudarja z dosledno razdelitvijo vlog: ženska mori moške, o umoru mlajše tekmice pa izvemo iz Medejine poustvaritve.

- Pozicija moči pripada moškim. Medeja – prevarana in zapuščena begunka, tujka, barbarka, ostarela čarovnica ... – se odloči maščevati. To lahko doseže z manipulacijo odločujočih moških. Ajgeja premami z obljubo tistega, kar si najbolj želi (potomcev), si v Atenah zagotovi zatočišče, nato ga umori – obraz mu prekrije s prtom, zaduši ga. Pri tem ji pomaga sin, da vnaprej odstrani morebitne rivale za prestol. Ajgej je lahek plen, podcenjuje Medejino moč, zaslepljen je z obljubo otrok, ki bodo veličino rodu nadaljevali. Medeja z njim ubije ves rod. Poigrava se z njegovo krono, ki jo ironično ponudi Jazonu.

- Takoj zatem ubije sina: »Napako sem naredila, ko sem verjela Grku, a plačal bo otrok.« Detomorilka pri tem dejanju ne uživa, sina s krvavim prtom zadavi od zadaj, ne gleda mu v oči, materinska vez je prekinjena. Jazon prizor osvetljuje z lučjo. Ker je bilo materinstvo temeljna dolžnost antične ženske, Medeja simbolično ubije tudi sprejemljivo predstavo sebe. V predstavi za razliko od Evripidove tragedije ubije samo moškega otroka. To pomeni večjo bolečino za očeta in dokončno prekinitev patriarhalnega izročila.
- Po pogovoru z Jazonom Medeja s prtom na glavi uprizori Glavkino smrt. V to prispe sel z novico, da sta otroka oproščena izgnanstva. Medeja mu obriše solze, z dojljo pristopita in Medeja ga z njeno pomočjo zadavi. S tem prekine pretok informacij, tudi med javnim in zasebnim prostorom, kar ji omogoči nadaljevanje načrtane naloge zunaj soja žarometov (simbol 'biti na očeh', biti v središču pozornosti ...), ki jo je do sedaj spremljal.
- Kreon je véliki plen, predstavlja vrh Medejine poti. Medeja mu ponudi možnost, Kreon se občudujoče skoraj odzove, nakloni ji dodatni dan pred izgonom. Medeja ta dan dobro izkoristi, tudi sam je cilj njenega ravnanja: Medeja ga ogrne v mrliški prt, ki mu ga naglo povezne čez obraz, premazan s krvjo (Ajegej je tako simbolično nakazal krivca za morijo in zmanjšal Medejino krivdo) – ustvari odtis vladarjevega obraza na prtju (namig na Jezusov prt?). S krono na glavi je moralna zmagovalka boja za prestol.
- Zadnjega ubije vzgojitelja, potem ko se ga nasilno, prav po moško (Medeja pod čipkasto žensko obleko nosi črne moške hlače) polasti. Uporabi isti krvavi prt od Ajegejevega umora, z njim vzgojitelju obriše obraz (spere krivdo?). Medeja v tem prizoru do kraja razpade kot celovita in čustvujoča oseba, njene reakcije preidejo mejo razumljivega in sprejemljivega, čarovnica z božanskim poreklom se oddalji od znanega sveta, prehaja v prostor onkraj človeku dostopnega.

Krvavi dež se vlije na Medejino pot iz Korinta.

Projektna izkušnja

Strukturo pogovora smo zasnovali v naslednjem zaporedju: izraz argumentiranih vtisov, primerjava predstave in dramskega besedila, obravnava izbrane tematike skozi posamezne motive in njihovo pomensko polje – od umora do umora: Ajegej (moč in oblast), Otrok (položaj ženske), Sel (javni in zasebni prostor), Kreon (patriarhat), Vzgojitelj (čustvovanje). Za konec je Davorin prebral odlomek iz Medejinega monologa v stari grščini. Vsebine nismo 'predavali', temveč smo jo skušali vpeljevati skozi vprašanja o predstavi – tako kot smo bili sami vključeni v trimesečno obravnavo.

Po tako dolgem procesu, ko smo predstavo premlevali gor in dol in gor in dol, smo se naučili veliko še kako uporabnih stvari. Vsekakor bomo od zdaj naprej predstave gledali povsem drugače. Prej smo videno velikokrat opisali s samo 'všeč mi je' in 'ni mi všeč', gledališče pa ponuja veliko več. Ugotovili smo, da predstava kot celota deluje zelo kompleksno. Vsak še najmanjši element nosi globlji pomen, vsak igralčev gib in mimika, ki se zdita naključna, sta daleč od tega. Za razumevanje Medejinega mita in Frlijeve predstave je recimo potrebno veliko več kot le prebrati Evripidovo tragedijo, saj znata biti brez vsaj majcene priprave nerazumljiva. (Janja)

Sodelovanje s Prvim prizorom se je začelo, da po besedah vodje projekta 'začnemo leto prav – tako, produktivno', in smo si v Kazinski dvorani SNG Maribor najprej ogledali posnetek predstave. Presenečeni smo na hitro zapisali vtise, ki so nam kasneje služili za izhodišče pogovorov. Ti so potekali ob sredah pod odličnih vodstvom mentoric, s pomočjo katerih smo razmišljali o temah, motivih, pomenih ... Sledila so tudi individualna raziskovanja doma, ki so nam odpirala teme za debate ter nam prinesla ogromno novega znanja. Menim, da so mi ta tedenska srečanja ne le okrepila kritičnost do gledališča, pač pa do življenja. (Sara)

Sodelovanje s Prvim prizorom mi je odprlo vrata v nov svet gledališča in njegove simbolike. Tedenski pogovori, trajali so približno tri mesece, so nam vedno znova razkrivali podrobnosti, ki jih sprva nismo opazili, in zastavljali nova vprašanja. Všeč mi je bilo, da smo od vsega začetka bili 'slišani', naše mnenje so mentorice sprejele in se z nami o njem kritično pogovarjale, česar sicer, tudi v šoli, nismo ravno vajeni. Sami, skupaj in s pomočjo mentoric smo odkrivali simbolne pomenke praktično vsega vidnega na posnetku – od kostumov in scene do spreminjanja svetlobe. Pomembna ugotovitev je, da je vse na odru z razlogom, le najti ga je potrebno. Že po prvem srečanju si je vsak izbral tematiko skozi umor, ki ga bo raziskoval; tako se je lahko vsakdo posvetil tistemu, kar ga je najbolj pritegnilo in ga na sploh zanima tudi izven gledališča. Sama sem si izbrala umor otroka, ker se mi zdi najbolj kontroverzen. V povezavi z njim sem raziskovala položaj ženske v patriarhatu, tudi vidik 'kočljivosti' začetkov feminizma, o katerem smo večkrat govorili v šoli. Moram priznati, da me zbrani podatki niso preveč šokirali, saj sem o tem vedela že kar nekaj od učnih ur zgodovine, večjo uganko pa mi je predstavljal sam umor. Že dejstvo, da Medeja v predstavi ubije le sina, se razlikuje od Evripidove razlage mita, poleg tega pa so zanimivi še drugačna sredstva, način, morda celo motiv. (Tia)

Detomorilski pogovor

Po ogledu predstave Medeja so se igralci Nataša Matjašec Rošker, Maša Žilavec in Davor Herga prijazno odzvali našemu povabilu na pogovor o predstavi. Pogovor je trajal kar dve uri in pol, česar se sploh nismo zavedali. Govora je bilo o načinu uprizoritve, delu z režiserjem in s tekstom, pristopu igralcev k tekstu in o morebitnih težavah pri tem. Davor je izpostavil pomembnost prevajalcev in opisal njihovo delovanje v Nemčiji, kjer so tesno povezani s procesom ustvarjanja. Pogovarjali smo se tudi o scenografiji in kostumografiji in simboliki, ki stoji za tem. Prav tako sem dobili odgovor na vprašanje o 'broadwayskem' prizoru v predstavi. Nataša pa je pojasnila, kako menjava čustvena stanja skozi predstavo. Jedrnato je odgovorila, da se z likom ni poistovetila, da vanj ni prenesla čustvenih stanj, kajti to z Medejo sploh ni mogoče. Maša je izpostavila, da je to za igralca izredno težka predstava. Lahko se zdi, da Dojilja z začetnim monologom 'zaključil' in kasneje le še 'sedi' v ozadju. Ampak temu ni tako, saj mora ustvarjati atmosfero in s spremljanjem osrednjega dogajanja tega podpirati. Igralec nima možnosti, da bi za hip sedel in počival. Zdelo se jim je pomembno, da predstave ne gledamo enoplastno, temveč poskušamo definirati teme in razumeti simboliko motivov. Skupaj smo izpostavili padec patriarhata in položaj ženske nekoč in danes.

Igralcem sem hvaležen, da so se odzvali naši prošnji in nam iz prve roke posredovali izkušnje, o katerih smo razpravljali tri mesce. Dali so nam ustvarjalni navdih za naprej in podprli našo voljo za obiskovanje gledališča. Sicer pa smo se dogovorili, da bomo nekoč zanje izvedli svojo projektno predstavitev. To bi bila dih jemajoča izkušnja. (Davorin)

Človek bi si mislil, da bodo vprašanja kar letela iz nas – pa niso, saj smo imeli velikansko začetno tremo. Pa vendar smo nekako prebili led in sledil je prijeten dvourni pogovor. Izvedeli smo veliko, vsak od igralcev je delil svojo izkušnjo predstave, kar se nam je zdelo posebno zanimivo. Razglabljali so tudi o gledaliških procesih, primerjali nastajanje predstave z bolj razvitim načinom v nemških gledališčih. Zanimivo je bilo slišati, da so igralci na vajah potrebovali kar nekaj ur za ureditev prevedenega besedila tako, da so ga lahko sploh začeli uporabljati za igro. Bil je pogovor, ki ne bo pozabljen. (Janja)

Zaokrožitev našega poglabljanja v Frlijevo Medejo je predstavljal ogled predstave in pogovor z igralci. Zamisel o srečanju je dolgo ostajala samo ideja. Naše želje niso mogle pretehtati dejstva, da predstave ni bilo na sporedu ... Podrobno smo preučevali posnetke in zdelo se nam je samoumevno, da bomo pri posnetkih tudi ostali. Vendar so se nas grški bogovi usmilili in končno je bila v program umeščena tudi Medeja.

Nervozno zatopljeni v malenkosti smo spremljali odrsko dogajanje. Čeprav sem bila dve leti nazaj na premieri, se je moje dožemanje in razumevanje predstave tako spremenilo, da vzporednic med ogledoma nisem našla.

Mogoče mi je celo bolj ljub neobremenjen prvi obisk pred seciranjem likov in prizorov ...

Vrh našega ukvarjanja z Medejo pa je nedvomno predstavljal pogovor z igralci po organiziranem ogledu.

Povabilu so se odzvali trije, vključno z glavno igralko. Romantično zasanjani smo hkrati zbrano poslušali vse, kar so imeli povedati. Pogovor je tekkel od različnih festivalov do režijskih prijemov Oliverja Frlića. Zanimivo je bilo razmišljanje o prehajanju v like: osebo ustvariš, se z njo spojiš, ampak ni nujno, da jo tudi odobravaš. Če ji verjameš, konec koncev ni potrebno, da jo razumeš. Marsikaj so nam razjasnili, marsikaj je ostalo nepojasnjeno in prepuščeno naši domišljiji.

Izjemno hvaležni smo ostali brez besed za tisoče zahval, ki bi jih lahko izrekli. Ljubezen do gledališča nas je povezala in nam oblikovala nov pogled na svet, ki še pride. (Julija)

Genialno igro smo skupaj gledali iz druge vrste, ob tem razmišljali o analizah na naših srečanjih, predvsem pa čutili neverjetno energijo v dvorani. Medeja se je dotaknila vseh gledalcev, nepopisno navdušenje pa sem najbolj čutila med peterico, ki je na to nestrpno čakala vse leto. Po koncu predstave sem za nekaj trenutkov brez besed ostala priklenjena na sedež in mislila le na krvavi dež.

Po predstavi smo imeli privilegij pogovora z Natašo Matjašec Rošker, Mašo Žilavec in Davorjem Hergo. Od navdušenja smo najprej le strmeli, potem pa le našli pogum za vprašanja. Zanimal me je odnos do kontroverznega režiserja Oliverja Frlića, beseda pa je tekla tudi o pomenu dobrega prevoda, naporu igre, kako igralec začuti publiko ... Igralci so nam razkrili nekaj skrivnosti nastajanja Medeje in nam odgovorili na vprašanja, ki smo si jih mesece dolgo postavljali leto poprej.

Neizmerno sem hvaležna za sodelovanje v projektu, ki mi je omogočil poglobitev v Medejo (in v predstave na sploh), me še bolj navdušil nad gledališčem in mi prinesel izjemne prijatelje. (Sara)

Uprizoritev je bila genialna. To smo slutili že pri ponavljajočem ogledovanju posnetkov, a je komaj v 'živi' dvorani prišla do izraza mojstrska igra in neka težko opisljiva energija, ki je zavladata med gledalci, vsaj med peterico. Sama se nimam za preveč čustveno, a med Medejo sem bila na nekakšnem emotivnem vlakcu. Prvi trenutek

sem se tresla od navdušenja in imela na obrazu izrisan tako velik nasmeh, da lic na neki točki sploh nisem čutila, v naslednjem sem točila solze – veselja, ker sem se spominjala vseh naših srečanj, ter žalosti in empatije, ki sem ju začutila do likov. Po končnem prizoru in bučnem aplavzu smo ostali brez besed.

Mislim, da se je to poznalo tudi v začetnih trenutkih pogovora z Natašo Matjašec Rošker, Mašo Žilavec in Davorjem Hergo, ko smo z občudovanjem le strmeli vanje in vpjajali njihove besede. Po uvodnem toplém sprejemu in hitri predstavitvi projekta so se teme pogovora menjavale kot po tekočem traku. Sprva smo diskutirali (bodimo pošteni, mi smo poslušali in prikimali) o pomembnosti gledališča med mladimi, nato pa smo se vrgli kar direktno v Medejo. Beseda je tekla o pomenu dobrega besedila in prevoda, o režiserju, njegovi kontroverznosti in lepem karakterju. Prijetno presenečeni smo slišali, da je prijazen, spoštljiv in prilagodljiv. Nadaljevali smo o izkušnjah igralcev s predstavo. Nataša je razložila, kako se je spopadla s hitrim menjavanjem čustev, in razkrila, da se ni trudila živeti v lik ali z njim sočustvovati, temveč je 'le' odigrala vlogo. Maša pa nas je opozorila na dejstvo, da je predstava zelo naporna, čeprav v njej ni kakšnih večjih fizičnih naporov. Igralci, tudi (ali pa predvsem) tisti, ki niso v ospredju in imajo manj besedila, morajo ves čas skoncentrirano spremljati dogajanje, reagirati na dejanja ter ustvarjati okolje, atmosfero. Ležerno sedenje v ozadju nikakor ne pride v poštev, hkrati pa morajo paziti, da ne preusmerijo preveč pozornosti nase.

Najpomembnejši del pogovora se mi je zdela debata o načinih doživljanja gledališča, da si preveč ljudi le ogleda predstavo, takoj po izstopu iz dvorane pa pozabijo na vtise ali jih ne delijo z drugimi. O videnem se je treba pogovarjati, pravih in napačnih odgovorov skorajda ni. Problem je, če po ogledu predstave ne razumemo, ker je ne dojemamo kot kompleksno celoto. Posvetiti se moramo tudi bolj 'skritim' elementom (čeprav so tik pred nami), kot so kostumi, svetloba ali glasba, saj enakovredno pripovedujejo zgodbo in izražajo namen ustvarjalcev. Po dveh urah in pol, ki sta minili, kot bi tlesknili s prsti, smo se žal morali posloviti od (za nas popolnih) mojstrov in se prepustiti vprašanju, če se je vse dejansko zgodilo ali pa smo le sanjali.

Izkušnja se zdi neresnična in zagotovo nepozabna. Neizmerno sem hvaležna za ta pogovor in celotno projektno sodelovanje: pred letom dni sem se spraševala, koga sploh zanima, kaj si o predstavi misli pet dijakov, zdaj pa je za mano polno situacij, ki so dokazale, da je naše mnenje cenjeno, kar mi daje le še večje veselje do premišljevanja v prihodnje. (Tia)

Zapisi: Davorin, Janja, Julija, Sara in Tia

Mentorice projekta Medeja: Mateja Kokol, Mojca Redjko, Nika Švab

Strokovni sodelavec: Robert Čepon

Koordinatorica dejavnosti, SNG Maribor: Nevenka Pašek

Koordinatorica dejavnosti, Prva gimnazija Maribor: Barbara Damjan

Uredila: Mojca Redjko